

*о. д-р Мирон Бендик,
ректор Дрогобицької духовної семінарії*

Останнім часом знову пожвавішали дискусії навколо врегулювання статусу Мукачівської Греко-Католицької єпархії в Україні. Спроби вирішити це питання чинилися відразу після падіння Радянського Союзу. Проте здебільшого негативна реакція багатьох людей на ці спроби підказувала відкласти будь-які рішення «до кращих часів». Доброю нагодою звернення уваги на Мукачів є цьогоорічна 375 річниця Ужгородської унії. Відгуки небайдужих людей про статус єпархії часто полярно протилежні. Одні вважають, що нехай усе залишається, як є. Інші нетерпляче запитують: коли вже нарешті вирішать? Часто полеміки мають політичний підтекст залежно від орієнтацій учасників.

Особисто для мене це питання також важливе. Свого часу я три роки прожив в Ужгороді і сповнився до місцевих мешканців, зокрема, до вірників греко-католиків, глибокої поваги. Справді, від минулого ювілею святкування Унії минуло 25 років, змінився Провід єпархії, проте у сенсі принципів рішень нічого не змінилося.

Очевидно, багато чого змінилось об'єктивно, насамперед обставини, адже 25 років – то ціле покоління. Певною мірою змінилися стереотипи старшого покоління вірників щодо особливостей Мукачівської єпархії. У Церкві виросли молоді освічені священники, здатні критичніше оцінити ці стереотипи, а навіть їх перерости.

Звичайно, на них, нове покоління єпископів, священників і мирян, лягає головна відповідальність за прийняття непростих рішень про сучасний стан єпархії. Але й погляд когось «збоку», безпосередньо незаангажованого й водночас небайдужого, може стати в нагоді під час випрацювання цих рішень.

Насамперед, важливо поставити базове питання: якою є харизма Мукачівської єпархії? Від багатьох місцевих людей я міг почути про кирило-методіївську її харизму. Справді, просвітителі слов'ян Кирило і Methodій, а якщо й не вони безпосередньо, то їхні учні діяли на цих землях. Було це у IX сторіччі. Іншою знаменною подією для єпархії стала Ужгородська унія 1646 року. Відтак «уззяв слово» Римський Апостольський Престол, засновуючи (відновлюючи) Мукачівську єпархію 1771 року.

Усе це – не лише історичні факти, а й елементи самобутньої харизми мукачівської традиції. Постає питання: якщо ця місцева Церква така давня, то чому вона ще й досі єпархія? Звідси перший мотив до зміни дотеперішнього єпархіального статусу на митрополичий.

Другим мотивом є те, що ця єпархія, немов мати, «народила» чисельні Церкви-Доньки – Пряшівську, Гайдудорозьку, Пітсбурзьку митрополії. Звідси питання: яким чином та, котра «народила» митрополії, сама й надалі є єпархією – своерідною «бідною родичкою»? Адже слово «митрополія» (від грецького слова «метера» – мати) вказує на материнський статус Церкви, яка так називається. Наведені факти з історії Мукачівської єпархії вказують на застарілість і невідповідність сьогоденню її дотеперішнього статусу.

Виражаючись мовою Отців II Ватиканського Собору, Мукачівська Церква має з «місцевої» стати «помісною». Адже «Католицька Церква є сопричастям помісних Церков». Таким чином, Мукачеву буде віддано шану, хоча б приблизно співмірну з його історичною роллю в тривалій за часом християнізації племен і народів Карпатського регіону.

Помісний статус митрополії не є лише принагідною «нагородою за заслуги», даниною історії чи приведенням статусу Церкви у відповідність із сучасністю. Він несе у собі можливість розв'язки досі невирішених питань сопричастя з іншими Церквами, знову ж таки поставлених на порядок денний самими закарпатцями.

Допомогти в отриманні статусу митрополії може Римський Апостольський Престол, вірність якому є однією з конститутивних рис як Мукачівської єпархії, так і кирило-методіївської традиції в цілому. Аналогічну роль відіграла Римська Церква 1807 року для русинів-українців Галичини, відновлюючи Галицьку митрополію об'єднанням трьох єпархій митрополії Київської. Наскільки я знаю, щось подібне планувалося для Мукачівської єпархії і в XIX сторіччі, і в 90-ті роки минулого сторіччя.

Першим кроком до митрополії стало б заснування на місці однієї теперішньої хоча б трьох єпархій. Для їхнього очолення Провід єпархії мав би обрати відповідних кандидатів. Адже помісність передбачає власну єпархію. Якщо кандидати з місцевих вірників не знайдуться, то єпархія ще не готова бути митрополією. Запрошені ззовні кандидати засвідчать про неготовність місцевої Церкви до помісності.

Позаяк, як уже згадувалося, «Католицька Церква є сопричастям помісних Церков», то, установивши помісний митрополичий статус, потрібно подбати й про відповідний рівень «сопричастя Церков». Саме слово «сопричастя» (грецькою «коінонія») походить із евхаристійного розуміння Церкви – Тіла Христового.

Сопричастя Церков у єдиній Христовій Церкві реалізується взаємним літургійним поминанням Глав різних Церков-Сестер – відмінних між собою членів одного Тіла Христового. Вони можуть співслужити між собою Божественну Літургію, під час якої причащаються одних Тіла і Крові Христових і стають Тим, до Кого причащаються, – соборним Тілом Христа.

Еклезіологічне сопричастя рівних за гідністю Церков потрібно відрізнити від уніатського підпорядкування однієї Церкви іншій, «чисельнішій» чи «впливовішій» (монархічній) Церкві. Так часто бувало перед II Ватиканським Собором, проведеним у 1962 – 1965 роках. Отці цього Собору у Догматичній конституції «Світло народів» виразно висловилися на користь не монархічно-уніатської, дотеперішньої, а помісно-сопричасної, партнерської міжцерковної моделі.

Учасники знакової католицько-православної Єкуменічної зустрічі в Баламанді (1993), неначе розвиваючи думку Отців Собору, назвали явище уніатства пережитком минулого, неприйнятним для сучасності. Мені здається, що багато страхів навколо проблеми майбутнього статусу Мукачівської єпархії (згідно зі соборною термінологією місцевої Церкви) породжені уніатським за суттю питанням, кому саме вона буде «підпорядковуватися», від кого буде «залежати» вже як помісна Церква.

Згідно з богослов'ям Отців II Ватиканського Собору, помісні Церкви Католицької Церкви з'єднані між собою «сுவ'яззю любові». Одним із її проявів є евхаристійне сопричастя цих Церков між собою. Крім нього, до «сув'язі любові», крім евхаристійного, входить ще декілька рівнів сопричастя, але точно не входить «сув'язь» домінування-підпорядкування. Якими є ці рівні?

Відповідь на це питання дають Отці VII Вселенського Собору, який відбувся 787 року в Нікеї. На їхню думку, сопричастя (коінонія) Церков реалізується на трьох рівнях: співзвуччя (симфонії), однодумності (симфронунтес) і співдії (синергії) .

1. Симфонія

Рівень співзвуччя передбачає сопричастя у Святих Таїнствах (латиною *communicatio in sacris*) між Церквами різних помісних традицій, наприклад, між Римською, Антіохійською, Царгородською, Олександрійською Церквами та між їхніми Церквами-Доньками. Симфонія літургійно передбачає взаємне поминання предстоятелів Церков під час соборно звершуваної Божественної Літургії. Симфонія буквально – це співзвуччя (акорд) різних, відмінних звуків. Без відмінностей акорд звівся б до унісону чи, по-грецьки, симфонія звелася б до монотонії.

Симфонійне сопричастя в Таїнствах іншої Церкви не означає переходу зі своєї Церкви до іншої. Наприклад, у добу підпілля греко-католики приймали Святі Таїнства у римо-католиків і навпаки. Вони й надалі перебувають у симфонійному сопричасті між собою. Завдяки симфонії знімається будь-який ризик прозелітизму, тобто «навернення» з однієї Церкви до іншої під виглядом «з'єднання Церков».

Для майбутньої Мукачівської митрополії симфонійне сопричастя з місцевою Латинською Церквою виключає будь-які форми підпорядкування, наприклад, Остригомському латинському примасові Угорщини, як це було раніше. Виключає симфонія й гіпотетичне підпорядкування помісного митрополита Голові римо-католицької єпископської конференції України.

2. Симфронунтес

Однодумне сопричастя звершується всередині спільної церковної традиції. Усередині помісної Церкви воно виражається в синодальному її устрої, а між Родиною помісних Церков спільної традиції – у літургійному поминанні Глави Церкви-Матері Главами Церков-Доньок.

Задля однодумного сопричастя всередині Мукачівської митрополії їй необхідно перейти на синодальний устрій. Для створення Синоду Мукачівської митрополії їй, крім існуючої єпархії, будуть необхідні щонайменше ще дві. Літургійно однодумність проявляється в поминанні єпископами свого митрополита. Синодально – у проведенні митрополитом Синодів єпископів митрополії.

Однодумне сопричастя також передбачає «обмін дарами» (літургійними, богословськими, духовними) з Церквою-Матір'ю спільної традиції. Воно також проявляється у літургійному поминанні Главою (Главами) Церкви-Доньки (Церков-Доньок) Глави Церкви-Матері.

Мукачівська митрополія історично є Церквою-Матір'ю ряду Церков-Доньок. Як Глава Церкви-Матері, митрополит проводить синоди спільно з Главами Церков-Доньок. Він же виступає головним святителем під час хіротонії нового єпископа митрополії та хіротонії новообраного Глави Церкви-Доньки. Так виглядає однодумне сопричастя в самій митрополії, а також між Церквами мукачівської традиції.

Однодумне сопричастя між Мукачівською Церквою-Матір'ю та її Церквами-Доньками у Словаччині, Угорщині, на Балканах і у США стало б для них важливою «сув'яззю любові», якої вони досі не мали. Спонтанні дії окремих ієрархів задля підтримки Церкви-Матері мали й мають чисто емоційний характер і ще не оформилися міжцерковно. Таким чином відобразилася б у Церквах мукачівської традиції історична пов'язаність із Церквою-Матір'ю, з «лона» якої вони вийшли упродовж XIX – XX сторіч.

Крім бути помісною Церквою й Церквою-Матір'ю, Мукачівська митрополія, згідно зі своєю давнішою історією, була й залишається Церквою-Донькою. Адже історія Мукачівської єпархії не починається, наприклад, із 1771 року, коли Римський Апостольський Престол не установив, а відновив її. Та й самі церковні документи свідчать про її давність.

До прикладу, цього ж XVIII сторіччя папський нунцій у Річпосполитій Тромбетті 07. 11. 1708 року видав Меморіал, в якому представив позицію Апостольського Престолу щодо Київської Церкви. Серед єпархій, які до неї належали, він згадує «Мукачівську єпархію в Угорщині». Після декількох сторіч київський осідок Церкви був перенесений до Галича. Відтак Галицькі архієпископи висвячували мукачівських єпископів.

Папський нунцій у Меморіалі виражає римське бачення нашої церковної історії, нейтральне й незаангажоване. Церковне сопричастя по обидва боки Карпат він бачив у сопричасті між Мукачевом і Галичем. Тому актуальне одностороннє сопричастя між Мукачівською Церквою-Донькою і Київською Церквою-Матір'ю буде, з одного боку, даниною історії, справжній, а не уявній. А з іншого боку – відповіддю на чисельні страхи й побоювання наших сучасників.

Вони, кажучи по-закарпатськи, бояться «підлягання» чи «непідлягання» мукачівських ієрархів «підозрілій націоналістичній Галичині» (зацініть підміну розуміння Церкви навмисне роздмухуваними політичними пристрастями!). Інші «вони», з галицького боку, а тепер уже й із київського, бояться прихованого сепаратизму, який під виглядом помісності розігрує «церковну карту» чийогось політичного замовлення.

Отож, одностороннє сопричастя Мукачівської Церкви-Доньки буде виражатися в літургійному поминанні актуального «Верховного архієпископа Києво-Галицького» Церкви-Матері. А також участю у Синоді єпископів цього архієпископства. Адже саме Київська Церква (не Царгородська чи Римська, і тим більше не Московська) є Церквою-Матір'ю Церкви Мукачівської. Глава Київської Церкви-Матері буде головним святителем обраного Церквою-Донькою свого предстоятеля.

Одностороннє сопричастя всередині й назовні помісної Церкви є підставою створення нею свого права (латиною *sui iuris*). Адже своє право (грецькою автономія) не існує задля відокремлення своєї Церкви й штучної її ізоляції від Церкви-Матері чи Церков-Сестер. Автономія – не автокефалія в конфесійно-протиставному значенні цього слова. Тому «своє право» без одностороннього сопричастя є «будинком без фундаменту».

3. Синергія

І, врешті-решт, синергійне сопричастя з актуальним наступником апостола Петра є найвищим рівнем сопричастя, бо заторкує єдність у вірі і сопричастя в благодатних Святих Таїнствах. Синергійне сопричастя вчиняє помісні Церкви Соборною Церквою, яку ми сповідуємо у Символі віри. Це сопричастя було й є фундаментом соборності Церков античної Ойкумени. Тепер же соборність збагатиться Києво-Галицькою Церквою-Матір'ю й Мукачівською Церквою-Донькою, синергійними з наступниками апостола Петра.

Така розв'язка «мукачівського питання» виглядає реально досяжною, бо вона однаково почесна для всіх зацікавлених сторін. Вона уникає політичних пристрастей своєю, як колись висловлювався митрополит Шептицький, виключно церковною ідеєю.

До того ж, ідея ця спирається на сучасну еклезіологію помісності та сопричастя, озвучену Отцями II Ватиканського Собору. Як бачимо, в цій еклезіології нема місця для застарілих уніатських підходів домінування-підлягання, що їх ніхто в сучасній Церкві більше не бажає застосовувати.

У ІХ сторіччі папа Римський Адріан II взяв літургійні книги, перекладені на церковнослов'янську рівноапостольними Кирилом і Методієм і поклав їх на престол собору святого Петра в Римі. Це був символічний і водночас пророчий жест. Ось як його тлумачить святої пам'яті кардинал Тома Шпідлік: «Папа розумів, що слов'янський народ може стати третьою силою у світі, мостом між ворогуючими сторонами (Римом і Царгородом)» .

У примиренні між віддаленими полягає головний сенс кирило-методіївської ідеї. У зближенні між досі віддаленими національно й культурно вірниками Карпатської Руси, русинами й українцями, словаками й угорцями, католиками й православними полягає сенс буття Мукачівської митрополії, славної своєю Унією (єднанням).

Замість бути «спірною територією», вона стане важливим центральноевропейським мостом між народами й заспокоїть розбурхане море штучно роздмухуваних людських пристрастей. Колись Адріан II вчинив пророчий крок. Нині Франциск може продовжити європейську візію свого попередника. «Паси мої вівці, паси мої ягнята», – промовив Господь до Петра. Петре (Франциску), слуго слуг Божих, нині послужи Мукачеву й Срібній землі...

(21. 04. 21).

1 див. Світло народів, 23.

2 там само.

3 там само.

4 J. D. Mansi Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio, XIII, 208D – 209C.

5 Monumenta Ukraine Historica, т. V, с. 99, Рим 1968.

6 Там само, с. 113.

7 Acta VIII Conventus Velehradiensis anno 2007, p. 294.

[1] див. Світло народів, 23.

[1] там само.

[1] там само.

[1] J. D. Mansi Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio, XIII, 208D – 209C.

[1] Monumenta Ukraine Historica, т. V, с. 99, Рим 1968.

[1] Там само, с. 113.

[1] Acta VIII Conventus Velehradiensis anno 2007, p. 294.